View the original article

ПОЛІТИКА

Страчена еліта. 10 фактів про розстріли у Сандармоху

Ірина Штогрін

04 листопада 2026, 18:57

Череп із отвором від кулі, знайдений серед тисяч таких самих в карельському урочищі Сандармох, де НКВС СРСР розстрілював політичних в'язнів

Із 27 жовтня по 4 листопада 1937 року органи НКВС СРСР розстріляли в урочищі Сандармох (Медвеж'єгорський район, Карелія) 1111 в'язнів Соловецького табору. Пострілом у потилицю. Серед них були і яскраві представники української інтелектуальної еліти: науковці, інженери, поети, філософи, драматурги, письменники.

Радіо Свобода, ще до того як очільник Росії Володимир Путін закрив доступ до російських архівів радянських каральних органів і заборонив допускати

делегації на прощу у Соловки, склало Список розстріляних тими днями українців і вихідців з України.

До чергової річниці розстрілів у Сандармоху ми зібрали 10 фактів про цей вражаючий акт сталінського терору.

Ось що побачив 1 липня 1997 року Юрій Дмитрієв під час перших розкопок у Сандармоху, який проводили спільно з Санкт-петербурзьким «Меморіалом». Важкохворого Дмитрієва путінський режим зараз тримає в ув'язненні за надуманими звинуваченнями

1. Розстріл «к Октябрьским праздникам»

Розстріли в'язнів Соловецького табору особливого призначення (СЛОН) приурочили до 20-річчя Жовтневого більшовицького перевороту, який в СРСР називали Жовтневою революцією. В'язнів ділили на групи і розстрілювали всю ніч, а тіла скидали у великі рови.

2. Згідно з постановою Політбюро ЦК ВКП(б) «Про антирадянські елементи»

Розстріли відбувалися на виконання сталінської Постанови «Про антирадянські елементи» від серпня 1937 року. А справа українських політв'язнів називалася «Дело № 103010-37 оперативной части Соловецкий тюрьмы ГУГБ НКВД СССРП».

3. Стратили Курбаса, Куліша..., українських митців

У жовтні 1937 року каральні органи СРСР стратили зокрема драматурга- новатора, режисера театру «Березіль» Леся Курбаса, драматурга Миколу Куліша, поета-неокласика, професора Миколу Зерову, філософа Валер'яна Підмогильного, письменників Павла Филиповича, Олексу Влизька, Валер'яна Поліщука, Григорія Епіка, Марка Вороного, Олексу Слісаренка, Михайла Ялового та інших.

Серед страчених було багато мешканців харківського будинку письменників «Слово».

Читайте: Підмогильний – убитий в Сандармосі попередник нобелівських лауреатів Камю і Сартра,

4. Убили науковців

Серед страчених НКВС у Сандармоху був видатний учений Степан Рудницький – засновник української наукової географії та картографії, який обґрунтував геополітичну самодостатність та кордони української держави. В розстрільних ямах НКВС закінчили життя історики Матвій Яворський, Сергій Грушевський (брата Михайла Грушевського), освітяни Антон, Остап і Богдан Крушельницькі.

5. Виконавець розстрілів, кат Сандармоху – капітон Матвєєв

Безпосереднім виконавцем більшості розстрілів був капітан НКВС Михайло Матвєєв. Він особисто щодня убивав по 200–250 людей, за що згодом був нагороджений орденом Червоної Зірки та цінними подарунками.

Матвеєв народився у 1892 році в Новгородській губернії (с. Волосово), закінчив два класи сільської школи. Коли наркома внутрішніх справ СРСР Єжова розстріляли, то Матвеєва теж арештували за «перегибы в работе». Дали 10 років, але сидів він недовго, бо почалася війна. Матвеєв пережив Другу світову у Ленінграді, працював в Управлінні НКВД (завідував внутрішньою тюрмою) і помер аж у 1971 році.

Більше читайте тут: Сандармох. Кати

6. Технологія конвеєрного вбивства

Ув'язнених вивозили з табору, утримували в поселенні Медвеж'я Гора, де перед розстрілом їх роздягали до білизни, зв'язували, ймовірно по двох, заштовхували в кузов вантажівок і везли до урочища. Там ставили на коліна перед ямою і стріляли в потилицю.

Документи кажуть, що 1 листопада було розстріляно 210 людец, 2 листопада – 180, 3 листопада – 265, 4 листопада – 248 .

Розстрілював Матвєєв, як сказано в одному з документів, «быстро, точно и толково». Допомагав йому помічник коменданта УНКВД Ленінградської області Алафер. До «бригади» Матвєєва також входили конвоїри Ганцов, Ларіонов, Васильєв, Деревянко, Кузнецов і Твердохлєб. На страту людей возив водій вантажівки – Воскресенський. Ще був водій легкового автомобіля Федотов і господарник Орлов, який, за словами Матвєєва, допомагав йому «приймати за списком заарештованих».

7. Загалом у Сандармоху стратили щонайменше 7 тисяч людей

Загальна кількість страчених в'язнів сталінського режиму у цьому кутку карельської тайги за різними підрахунками сягала **від 7-ми до 9,5 тисяч**. Це були **представники 58 народів СРСР, десятка релігійних конфесій,** люди із різних соціальних і професійних прошарків. Дослідники вважають, що в урочищі Сандармох, у **236 братських могилах розміром у 4х4 метри на площі 7,5 гектара**, були **убиті понад 2 тисячі росіян, 762 фіни, 676 карелів, і 677 українців** та представники інших народів. У всіх досліджених черепах – кульові отвори у потилиці.

8. Встановлення правди завдяки дослідникам «Меморіалу»

Місце масових розстрілів залишалося таємницею 60 років. Його виявили лише у липні 1997 року дослідники товариства «Меморіал» (зокрема **Юрій Дмитрієв та Веніамін Йофе**). Завдяки цьому та роботі в архівах встановили імена понад 6200 убитих різних національностей.

9. Путін переслідує тих, хто розкрив правду про Сандармох

У сучасній Росії історик **Юрій Дмитрієв**, який відкрив Сандармох та повертав імена репресованих, зазнав сфабрикованого кримінального переслідування та був засуджений до 15 років позбавлення волі. Кремлівський режим намагається переписати історію Сандармоху та приховати сталінські злочини.

10. Україна вшановує пам'ять Сандармоху

В Україні на державному рівні вшановують пам’ять жертв Соловецького розстрілу і пам'ять жертв сталінських репресій.

27 жовтня 1997 року в’язень радянських концтаборів, письменник і філософ **Євген Сверстюк** привіз у Сандармох дерев’яний хрест роботи Миколи Малишка.

Відтоді і аж до початку агресії Росії проти України в урочище Сандармох і на Соловки щороку їздили українські делегації для участі у Днях пам’яті за убитими у Сандармоху. У 2005-му році на місці дерев’яного хреста встановили пам’ятник – козацький хрест із написом «Убієнним синам України».

Більше про розстріли у Сандармоху і злочини сталінського режиму читайте ТУТ

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Дні розстрілів у Сандармоху: список жертв НКВС як нагадування чого хоче Путін

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Що зробив убитий чекістом у Сандармоху українець Лесь Курбас для світового театру

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Жертви Сандармоху. 60 років невідомості

Ірина Штогрін

На Радіо Свобода з жовтня 2007 року. Ведуча радіо і телеефірів, редактор спецпроєктів, старший вебредактор сайту

Facebook: Ірина Штогрін

Політика | Суспільство | СПЕЦПРОЄКТИ | Важливе на Свободі | Сандармох

© Радіо Свобода, 2026 | Усі права застережено.